

sprake was (161). Als waarschijnlijk voor de discipline gunstige bijkomstigheid kan worden opgemerkt dat over het Hollandse Huis weinig bekend is over *pitanties*, een soort tractaties om het leven in kloosters enigszins te verlichten (77,150). Desondanks merkten de geuzen toen zij in 1573 de monniken uit het Hollandse Huis verjoegen op dat zij daar veren bedden en goedgevulde provisiekasten hadden aangetroffen (148). Bij die gelegenheid werd het klooster in brand gestoken en de bruikbare resten werden nadien in de stad gebruikt. Na vele omzwervingen kwamen in 1593 drie kloosterlingen in de Lierse kartuize aan; in 1595 werd het klooster formeel opgeheven. Een van de drie laatst overgebleven kartuizers werd prior van het Bossche klooster, terwijl de laatste *professus Hollandie* in 1623 stierf na tot zijn dood van de Staten van Holland een alimentatie te hebben ontvangen (167). Die alimentatieplicht kwam voort uit het gegeven dat de Staten zich als rechtsopvolgers van de kerk opwierpen, op grond waarvan de goederen van het Hollandse Huis in 1581 aan de domeinen van Zuid-Holland werden toegevoegd.

Uit het voorgaande is wel duidelijk welk een interessant en aantrekkelijk boek Sanders heeft geschreven. Het ontleent niet alleen zijn waarde aan de inhoud, maar ook aan de tabellen en wat dies meer zij, bijdragen die telkens ook functioneel zijn. Dat geldt evenzeer voor de vier bijlagen, waarvan de eerste een overzicht biedt van de bezittingen (176-189), de tweede een prosopografisch overzicht van de bewoners beoogt te geven (189-209), de derde een overzicht geeft van de prioren, vicarissen en procuratoren (210-212) en de vierde en laatste een beknopte beschrijving geeft van de beide *cartularia* die zich in het Rijksarchief van Den Bosch bevinden (212-216). Het boek wordt afgesloten met een résumé in het Frans (217-221), een lijst van geraadpleegde literatuur en bronnen (222-227) en een register op eigennamen (en enkele plaatsgebonden — en per plaats gerangschikte — kerkelijke en met name kartuizer—ook per plaats gerangschikte — zaken; 228-238), terwijl op de ongenummerde bladzijde aan het einde van het boek het *curriculum vitae* van de auteur te vinden is.

J. van Herwaarden

A. W. G. Jaakke, E. W. Tuinstra, ed., *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse vertalingen na de Statenbijbel* (Haarlem-Brussel: Nederlands Bijbelgenootschap-Belgisch Bijbelgenootschap, 1990, 403 blz., f59,50, ISBN 90 6126 914 8).

In een passage in de *Camera Obscura* vertelt 'neef Hildebrand' hoe oom Stastok voor 'den ontbijt' een hoofdstuk uit de bijbel voorleest. Het tafereel speelt zich af in 1836. Uit de tekst die Stastok voordraagt, kan worden opgemaakt dat deze zo behoudende figuur 'bij nader toezien aan zijn ontbijttafel onverwacht progressief' was, aldus de kerkhistoricus O. J. de Jong. Oom Stastok had namelijk niet de Statenvertaling uit 1637 voor zich, maar de vertaling van J. H. van der Palm (1827-1830). Deze vertaling sloot nauw aan bij de Statenvertaling maar was in vlotter Nederlands geschreven. Dertig jaar na verschijning werd Van der Palms vertaling echter reeds als verouderd afgedaan, een lot dat bijbelvertalingen na kortere of langere tijd steeds weer beschoren was, zo blijkt na lezing van de bundel *Om een verstaanbare bijbel. Nederlandse vertalingen na de Statenbijbel*.

Het werk opent met een beknopt en helder artikel van de hierboven geciteerde De Jong, dat de sedert 1637 verschenen vertalingen in een historisch kader plaatst. Na dit overzicht volgen tien bijdragen van diverse deskundigen die dieper ingaan op een specifieke bijbelvertaling of een groep van met elkaar samenhangende vertalingen. Niet alleen de totstandkoming van verschillende uitgaven van de Statenvertaling na 1637 wordt uitvoerig belicht maar ook die van Nederlandstalige bijbelvertalingen die vanuit andere kerkgenootschappen of op particulier initiatief tot stand zijn gekomen. Aan bod komen onder meer de Lutherbijbel van Adolf

Visscher, de rooms-katholieke bijbelvertalingen in Nederland en Vlaanderen, de oud-katholieke en de joodse vertalingen. Daarmee biedt deze bundel een breder en meer interconfessioneel kader dan het in 1987 door het gereformeerd bijbelgenootschap uitgegeven werk, *'Niets kan haar glans verdoven'. 350 jaar bijbel in Statenvertaling*.

Niettemin lijkt in sommige bijdragen dat bredere perspectief toch weer uit het oog verloren te worden. Zo stelt J. A. Koole in de bespreking van de bijbelvertaling die in 1951 door het Nederlands bijbelgenootschap werd uitgebracht: 'De NBG '51 markeert in de loop van het vertaal- en revisiewerk van de bijbel in het Nederlands de overgang van de éne bijbelvertaling voor *het hele lezerspubliek* naar de diversiteit in de vertalingen' (241, onderstreping MdB). Het hele lezerspubliek—wie dat ook mogen zijn—was van meet af aan beperkt; en wel tot diegenen die deel uitmaakten van de gereformeerde kerk. Zoals De Jong in zijn bijdrage aangeeft, konden noch de lutheranen noch de katholieken in de Republiek der Verenigde Nederlanden zich vinden in de door de Staten-Generaal geautoriseerde 'nieuwe oversettinge'. Binnen deze twee kerkelijke groeperingen werden daarom initiatieven ontplooid om tot een eigen vertaling te komen. Tegen het einde van de zeventiende eeuw verschenen bovendien ook in de remonstrantse broederschap, bij de Rijnsburger collegianten en bij de doopsgezinden eigen bijbelvertalingen. Naast de Statenvertaling waren dus vrijwel vanaf het begin andere vertalingen in omloop bestemd voor specifieke groepen lezers.

Op de Statenvertaling zelf kwam in gereformeerde kring pas vanaf het midden van de achttiende eeuw kritiek. Nieuwe kennis van de klassieke en bijbelse oudheid gaf aanleiding tot het reviseren en opnieuw becommentariëren van de zeventiende-eeuwse vertaling. Zo werd vanaf 1780 de eerste van een reeks bijbelvertalingen uitgebracht die aanvankelijk nog nauw aansloten bij de Statenvertaling. De vertalingen van predikanten als Van Hamelsveld, Van Vloten en Van der Palm waren eenmanswerk en kwamen in betrekkelijk korte tijd tot stand. Negentiende-eeuwse uitgaven als de synodale vertaling en de kritische Leidse vertaling waren daarentegen de vrucht van in teamverband verrichte vertaalwerk, die onder meer door onderlinge discussies over inhoudelijke en technische aangelegenheden vele jaren in beslag nam. Geen van deze vertalingen vond algemeen ingang in Nederland, reden waarom in de twintigste eeuw het initiatief genomen werd tot een nieuwe uitgave die tenslotte resulteerde in de NBG '51.

Hoe werden de diverse vertaalprojecten gefinancierd? Hoe groot waren de oplagen? Wie kochten de uitgebrachte vertalingen? In hoeverre werden zij ook gelezen? Ziehier enkele vragen die bij mij al lezend opkwamen, maar die in de bundel niet of nauwelijks worden aangeroerd. De meeste auteurs richten zich vooral op de organisatorische achtergronden en op vertaaltechnische aspecten.

De diverse bijdragen vormen ieder een afgerond geheel, compleet met literatuurverwijzingen. De bundel wordt afgesloten met een zeer uitvoerige bibliografie van bijbelvertalingen na de Statenvertaling. Hierin zijn alle Nederlandse vertalingen opgenomen — met uitzondering van die in het Zuidafrikaans, het Fries en de Nederlandse dialecten—voor zover ze uit de grondtalen of uit de Septuagint of de Vulgaat gemaakt zijn.

Ik kan niet aanraden om alle artikelen achter elkaar te lezen, maar als naslagwerk zal dit mooi uitgegeven boek (kerk)historici en Neerlandici die snel meer informatie willen hebben over een specifieke bijbelvertaling, goede diensten bewijzen. De toegankelijkheid had echter nog vergroot kunnen worden indien ook een register op de in de bundel samengebrachte artikelen was opgenomen.

Mirjam de Baar

M. P. van Buijtenen, A. K. de Meijer osa, *Herfsttij over Oostbroeks abdij. Politiek rond abtsbenoeming uit de nadagen gespiegeld aan het begin* (Zeist: Kerckebosch, 1990, 144 blz., f36,-, ISBN 90 6720 075 1).

Het produktieve tweetal Van Buijtenen & De Meijer heeft een bijzonder boek over de nadagen van de benediktijner St.-Laurentiusabdij in Oostbroek beoosten Utrecht in het licht gegeven. Een vergelijking met Eco's *Naam van de roos* kan het weliswaar niet doorstaan, maar alle ingrediënten voor een spannende verfilming lijken voorhanden. Grote delen van het boek lezen weg als een echte thriller. Hier echter geen fictie, geen specimen van literatuur vol vernuftig verwerkte symboliek, maar een vlot geschreven, wetenschappelijk verantwoord en inventief gereconstrueerd relaas van opmerkelijke gebeurtenissen en reële menselijke ervaringen in een kloostermilieu tijdens de jaren 1563 en volgende.

De opening van het boek doet niet direct vermoeden tot welk intrigerend verhaal het zal uitgroeien. Die start bestaat namelijk uit een excurs over het ontstaan van de Oostbroekse abdij in de vroege twaalfde eeuw, een excurs die enigszins uit de toon valt, omdat hij maar gedeeltelijk van belang is voor een goed begrip van hetgeen volgt, hoe waardevol hij op zich ook moge zijn gezien vanuit het perspectief van de juist toen (1122) cruciale kentering in de verhouding kerkstaat. Slechts de in 1125 wonderlijk geformuleerde voorwaardelijk vrije abtskeuze zal verderop nog als referentiepunt dienst doen. In TGV-vaart bereiken auteurs en lezers dan ook de zestiende eeuw, waar het werkelijk gaat spannen. Dan is inderdaad die vrije abtskeuze in het onder Bursfelder supervisie staande Oostbroek onder druk komen te staan door de Bourgondisch-Habsburgse kerkpolitiek. De opvolging van de al jarenlang ziekelijke abt Jacob van Baarn, aangekaart in 1563, wordt inzet van een enkele jaren durende venijnige controverse tussen twee pretendentes: aan de ene kant de tamelijk traditioneel ingestelde prior Christoffel Alberts alias Roest, die onder Van Baarn een tijdje in het klooster had gevangen gezeten en na gewapenderhand door de bisschop van Utrecht bevrijd te zijn vanuit het huis van de bisschoppelijke vicaris zijn kans afwachtte, en aan de andere kant de jonge, ambitieuze en van 'nieuwlichterij' niet vies zijnde monnik Cornelis Anthonisz. Landvoogdes en stadhouder moeten in deze situatie wel tot actie overgaan. De correspondentie, getuigenverhoren, supplieken, klachten, verklaringen en wat dies meer zij uit het fonds 'Papieren van staat en audiëntie' in het Algemeen Rijksarchief te Brussel vormen de hoofdmoot van de relevante documentatie. Dat er meer aan de hand is dan een ordinaire opvolgingsstrijd wordt snel duidelijk. Intriges vanwege zakelijke belangen van binnen en buiten het klooster toevende lieden, voortdurende verdachtmakingen en beschuldigingen van financieel wanbeheer, van drankmisbruik en ketterse sympathieën beheersen het toneel. De hervorming hangt in de lucht, het Brusselse centralisme probeert zijn greep op het kerkelijk gebeuren in het Noorden te vergroten, regelrecht eigenbelang conflicteert met goedgelovigheid, kloosterlingen worden tegen elkaar opgezet.

Het lijkt me onwenselijk het plot in deze bespreking uit de doeken te doen. Ik signaleer slechts dat de lezer zal worden geconfronteerd met een tijdelijke, vrijwillige ballingschap van één der rivalen in het Groningse Selwerd na vergeefse pogingen het abbatiaat in de wacht te slepen en met diens latere 'carrière' als — zachtjes gezegd bepaald niet onbesproken — proost van het benediktinessenklooster Klaarwater bij Hattem, die na in 1578 afgezet te zijn en na omzwervingen vandien als eerste predikant in Zeist, op luttele kilometers van zijn oude thuis, blijkt neer te strijken. Ook ziet de lezer zich gesteld voor een geheimzinnige en onopgehelderde dood van degene die wel de zegen van Brussel wist te verkrijgen.

Al met al vergde het niet alleen veel onderzoek in de meest uiteenlopende bronnen om het verloop van de ingewikkelde gebeurtenissen te reconstrueren en de Brusselse archivalia tot in